SVÉDORSZÁG SZOCIÁLIS VISZONYAI

A nagyhatalmak sorába tartozott nemzetek között Svédországban mutatkozik legkorábban a szociális gondolat térhódítása. Az akkor Finnországgal és Karéliával együtt 1 millió km^2 kiterjedésű birodalomban, amikor ott Vasa Gusztáv király 1523-ban bevezeti a reformációt és kisajátítja az óriási egyházi birtokokat, a kormányzat elgondolásainak keresztülvitelére nagy vagyonforrások nyílnak meg. A püspökök az államegyház szerveivé válnak s rajtuk keresztül az állam irányítja az iskoláztatást, ugyancsak az teszi rá kezét a kolostorokban berendezett kórházakra, menhelyekre és szegénygondozókra. A szociális gondolat igazi diadala azonban *Gusztáv Adolf* király nevéhez fűződik, aki a svéd parlamentarizmus részére hódította el az elsőség pálmáját mind a négy társadalmi rend-nemesség, papság, polgárság és parasztság – egyforma képviseltetésével, a kormányzatban a különböző tárcáknak egymástól való elkülönítésével, a törvénykezésben pedig a felsőbíróságok életbeléptetésével. Svédországnak ez a belső felemelkedése érthetővé teszi, hogy egész súlyával porondra lépett a harminc éves háborúban elbukással küzködő német protestáns tartományok támogatására. És itt a világ a szociális Svédországnak egy új, nemismert vívmányát ismerte meg: a katolikus liga szedett-vedett zsoldoshadaival szemben, amelyek még a védelmükre bízott területeket is kifosztogatták, Gusztáv Adolf alatt felvonult a világ első *néphadsereget* amelyben egységesen felszerelt és vezényelt svéd polgárok és parasztok küzdöttek svéd nemesemberek vezetése és svéd papok lelki gondozása alatt.

Az utolsó másfél évszázadban Svédország – ha régi területének felére csökkent is – korszakalkotóvá lett az ipari felfedezések terén. Ezeknek hasznosítását kitűnő pénzpolitikája tette lehetővé. Az 1656-ban alapított *Svéd Birodalmi Bank* ugyanis a világ legrégibb ilyen állami intézménye. A feltalálások révén jelentős eltolódások álltak be a svéd társadalom rétegződésében is, úgyhogy az ötven évvel ezelőtt még túlnyomórészt agrárjellegű ország lakosságának ma már több mint a felét foglalkoztatja a gyáripar és a kereskedelem.

Már 1886-ban megalakult a nyomdászság kebelében az első munkás szakszervezet, 1899-ben pedig csúcsszervezet gyanánt az *„Általános Munkásszövetség”,* amely 1903-ban belépett a Nemzetközi Szakszervezetek Szövetségébe. 1939-ben 45 szakszervezetet egyesített magában 906.000 taggal. Néhány kisebb szakszervezet kívül áll a szövetségen 20.000 taggal és helyi adottságokra épít. Szakszervezeti alapon szervezkedett meg 1929-ben a *„Mezőgazdák Nemzeti Szövetsége”* is, amely amannak mintájára ugyancsak kollektív munkaszerződésekkel fogja össze tagjait; ezeknek száma 1939-ben 70.000 volt. 1931 óta külön szakszervezetbe tömörültek a hivatalnokok (köztük a kisebbrangú közalkalmazottak is) *„Hivatalnokok Központi Szervezete”* néven. Ennek 1939-ben 51.000 tagja volt, néhány kisebb szakcsoport azonban a munkásszakszervezeti szövetség keretében külön működik. Ez a szakszervezeti mozgalom megindulása óta szorosan együttműködik a svéd szociáldemokrata párttal, amely 1889-ben alakult és kormányzatának mérsékelt, a szélsőségekkel élesen szembeszálló irányzata különösen a világháború alatt, Branting miniszterelnöksége idején keltett közfigyelmet az ó- és újvilágban egyaránt. Svédország gazdasági élete persze ennek ellenére sem mentesült a sztrájkoktól és annak következményeitől. így 1902-ben egy különösen erős sztrájk egységes szervezkedésre serkentette a svéd munkaadóknak addig még gyerekcipőben járó egyesülési törekvéseit. Ekkor alakul meg a *Svéd Munkaadók Szövetsége.* Ez jelenleg 38 ipari egyesülést foglal magában 5000 munkaadóval, akik 400.000 munkást foglalkoztatnak. A munkaviszonyokat már századunk eleje óta kollektív szerződések szabályozzák. Számuk az 1907 kezdő év végén 1971 volt, 11.241 munkaadó és 255.950 munkás között. Ez a szám 1937 végén 9585 kollektív szerződésre emelkedett 36.300 munkaadó és 910.836 munkás között. Ezeket a kollektív szerződéseket az 1912-ben alapított állami szerv, a Szociális Igazgatás *(„Socialstyrelsen”)* tartja nyilván. A kollektív szerződések vitás kérdései a Munkaügyi Bíróság elé tartoznak *(„Arbetsdomstolet”),* amelynek hetestanácsában 2-2 munkaadó és munkás foglal helyet.

1914-ben megalakult a *Munkanélküliség Központi Bizottsága.* Javaslatára az állam vagy a törvényhatóságok által bizonyos segélyösszegek kerülnek megszavazásra és az egyes érdekelt helyeken működő bizottságok osztják szét azokat, megtoldva saját rendelkezési alapjukkal. Ez a segély nem viseli sem járandóság, sem folyamatosság jellegét, mert csakis előzetes engedély és annak igazolása után fizetik ki, ha a ráutalt egyén munkaképes, önhibáján kívül lett munkanélküli és a munkaközvetítőnél nem kapott állást. 1916 óta a munkanélküli segélyek fizetése mellett „fenntartott községi és közmunkák” elvégzését rendszeresítették munkanélküliek számára egységes munkatarifával. Olyan családfenntartók, akiknek lakhelyén magasabb munkabér érvényes, pótlékot kapnak.

Az 1931/33 évek voltak Svédország munkanélküliségének csúcspontjai. A fenntartott munkák során 1934-ben 48.000 munkanélkülit foglalkoztattak, 1938-ban már csak 5000 volt a számuk. Munkateljesítményük 6000 km útépítés volt, azonkívül 14 repülőtér, 85 vidéki sportpálya stb. A munkanélküli tanoncokat részint átképzőtanfolyamokra irányítják, részint külön munkatáborokban foglalkoztatják őket, ahol ellátást is kapnak munkabérükből levont csekély megtérítés ellenében. Akik a munkatábort nem vállalják, kiesnek a segélyezés, vagy foglalkoztatás rendszeréből. Az 1931/33 évek tapasztalatai alapján a svéd országgyűlés a munkanélküliség hatályosabb megszüntetésének eszköze gyanánt életbeléptette a tartalékköltségvetést. Ez több évre szól és egyes tételei bármikor átutalhatók egy másik évre, hogy azonnali pénzműveletekkel, közmunkák megindításával vegyék elejét fenyegető munkanélküliségnek. 1934-ben törvénybeiktatták a munkanélküliségi biztosítást is, de teljesen végrehajtva még nincsen. Munkaközvetítőirodák először 1902-ben létesültek Hálsingborg és Göteborg városok részéről, 1915-ben állami támogatással minden tartományban megszervezik azokat, 1922-ben pedig 32 kikötővárosban a kereskedelmi tengerészet számára. 1934-ben törvény kötelez minden tartományt és tartományi tanácsban nem képviselt várost a munkaközvetítők megszervezésére. Ezek vezetésében

munkaadók és munkások egyforma arányban vesznek részt. Az elnököt mindkét rész érdekeinek figyelembevételével a tartományi tanács nevezi ki a „Socialstyret" hozzájárulásával. A munkaközvetítők működését a Munkanélküliség Állami Bizottsága *(„Statens Arbetslösheitskommission")* ellenőrzi. A munkaidő heti 48 óra, amelynek különböző kérdéseire nézve a Munkaügyi Tanács *(„Arbetsradet")* illetékes, a Biztosítási Tanács pedig a munkás biztosítását illető kérdésekben.

A munkás védelmére vonatkozó intézkedések nemcsak Gusztáv Adolf korában, hanem utána is – így 1720-ban újabb szabályozás kapcsán – először az ország ércbányászatában foglalkoztatott tömegeket érintették. Az első ilyen modern törvény 1881-ből való, követi 1889-ben a balesetbiztosítási törvény az iparfelügyelőségek egyidejű megszervezésével. 1909-ben már megjelent a tilalom nőknek bizonyos iparágakban való éjjeli foglalkoztatására nézve, amit 1912-ben a gyermekek munkájának tilalmával egészítettek ki. 1919-ben iktatták törvénybe az erdei munkások megfelelő lakhelyiségekben való elhelyezését, továbbá a 8 órás munkanapot mind a gyáriparban, mind a kereskedelmi hajókon. A munkaidővel kapcsolatos kérdések legfőbb döntőszerve a Munkaügyi Tanács *(„Arbetsradet").* 1922-ben törvény rendezte a kereskedelmi tengerészek szerződési feltételeinek egységesítését, 1936-ban pedig a mezőgazdasági munkaidő szabályozását; ez utóbbi ez évszakok szerint 41, 46 és 54 órás munkahetet rendszeresít, az állatállomány őrzésére nézve pedig legfeljebb napi 9 órát, illetve kéthetenkint 108 órát. 1938-ban vezették be a munkásokat és egyéb alkalmazottakat megillető évi 2 heti fizetéses szabadságot, 1939-ben pedig az üzletek napi 8 órai üzemidejét.

A gyermekvédelem terén Svédország kezdeményező szerepe ugyancsak Gusztáv Adolf korára nyúlik vissza, aki már 1624-ben elrendelte azok elkülönítését a többi gondozott szegénytől és külön menhelyeket tartatott fenn számukra. 1842-ben pedig már életbe lépett a kötelező és ingyenes iskoláztatás. Az első modern gyermekvédelmi törvény 1902-ben jelent meg, de a svéd gyermekvédelem jelenlegi rendszerét az 1924-iki törvényben és annak 1934 és 1936 évi novelláiban fektették le. Lényeges intézkedése, hogy a *szociális védelem* mellett (szüleiknél lakó és nélkülöző 16 éven aluliak, betegség folytán védelemre szoruló 16 éven felüliek és szüleiktől elhanyagoltak számára) bevezeti a *megelőző nevelés* rendszerét beteges erkölcsű, vagy hajlamú fiatalkorúakra nézve. Ezek részben megelőző nevelési intézetekbe *(„Skyddshem")*, részben ú. n. börtön-iskolába kerülnek. Ha egy gyermek nevelése érdekében szükségessé válik, hogy nevelőszülők, vagy gyám gondjaira bízzák, e tekintetben az *Országos Gyermekvédelmi Bizottság* határoz. A törvény szerint a keresetét elhanyagoló szülő munkára is kényszeríthető gyermeke érdekében. Már 1917-ben törvényt hoztak továbbá arra, hogy a házasságon kívül született gyermek, amennyiben atyja előzőleg házassági ígéretet tett az anyjának, jogosult az atya nevére és hagyatékára. Az állam az ilyen gyermek mellé 18 éves koráig gyámot nevez ki. 1937-ben rendeletileg életbeléptették a gyermeknek megszületése előtti gondozását. E célból a leendő anya köteles az előírt terhességi időponttól kezdve hatósági orvosi ellenőrzésre járni és 300 koronáig terjedő terhességi segélyre is jogosult. A gyermekek egyébként ingyenes és kötelező fogkezelést kapnak a számos fogpoliklinikán, amelyeket kiegészít a Svéd Vöröskereszt (fennáll 1864 óta) nagyszerű kórházi szervezete. Észak-Svédország elhagyott, gyéren lakott területein vöröskeresztes, orvosi rendelőnek berendezet repülőgépeken végzik a beteglátogatást és súlyosabb esetekben a betegszállítást. 1919-ben a nemibetegségek elleni törvény kimondja az ingyenes gyógykezelést a községek és városok költségére, egyben a kezelés előírásaihoz való pontos alkalmazkodást, karhatalommal való kórházi beszállítás terhe alatt, végül a prostitúció eltörlését.

Ide tartozik még az 1836-ban megalakult *prohibíciós mozgalom*, amelynek egy évtized múlva már 100.000 tagja volt, majd az 1879-ben Göteborgban megszerveződő ú. n. Templárius-rend kivívja a törvényhozás támogatását. 1922-ben népszavazásra bocsátották a prohibíció kérdését s annak hívei jutottak többségbe. Eredmény volt, hogy a szeszfogyasztás csak hivatalos engedély birtokában levő egyéneknek van megengedve, akik egyedárusító üzemekben legfeljebb havi 4 literig terjedő mennyiséget vásárolhatnak – iszákosság hírében álló személyek azonban nem. Erre, úgyszintén a vendéglátó üzemek italkiszolgálására az *Állami Ellenőrző Tanács* ügyel fel.

A biztosítások közül 1916 óta kötelező a balesetbiztosítás (akár az állami biztosítóintézetnél, akár magánbiztosítónál). A betegbiztosítás minden község saját betegbiztosítójánál történik, amelyek 1931 óta létesültek. 1913 óta törvényileg az ú. n. *„nemzeti biztosítás"* lépett életbe; ez úgyszólván az egész 18-65 év közötti keresőképes lakosságot járulékfizetésre kötelezi. Munkaképtelenség, vagy a 67. életév elérése esetén azután mindenki megkapja az ú. n. nemzeti nyugellátást. Ennek összege 1938-ban 153 millió korona volt. Külön nyugdíjpénztára van a kereskedelmi tengerészeinek, állami felügyelet alatt.

Az összes szociális szervek legfőbb felügyelete a *szociális minisztérium.* A szociális munka és támogatás egységes nyilvántartása és a segélyhalmozás elkerülése végett, 1936-ban törvényt hoztak, hogy minden város és község bármi címen támogatott egyéneinek összes viszonyait és élvezett segélyeit tartalmazó szociális nyilvántartó jegyzéket köteles vezetni.

Szende Zoltán